Jog
történeti szemle

2009
3. szám

BUDAPEST · GYŐR · MISKOLC

A TARTALOMBÓL

A szovjet típusú közigazgatás Kelet- és Közép-Európában

Párthatározattól – törvényhozási szándékig (Csúcsszintű döntések a magyarországi nemzetiségekről a Kádár-korszakban, 1978, 1988)

Lidia Poet hírhedt esete – Infirmitas sexus és az ügyvédi mesterség a 19. század Olaszországában

Közrendsértő magatartások jogtörténeti hátteréről

Ügyészek a rendi Magyarországon

Egy római fogathajtó sírfeliratának jogi vonatkozásai

Az öröklés szabályai Manu törvénykönyve alapján

Tárkány Szücs Ernő

TARTALOM

TANULMÁNY
ANTAL Tamás: A szovjet típusú közigazgatás Kelet- és Közép-Európában 1
FÖGLEIN Gizella: Párthatározattól – törvényhozási szándékig (Csúcsszintű döntések a magyarországi nemzetiségekről a Kádár-korszakban, 1978, 1988) 10
PÉTER Orsolya Márta: Lidia Poet hírhedt esete – Infirmitas sexus és az ügyvédi mesterség a 19. század Olaszországában 17
MŰHELY
GEDEON Magdolna: Egy római fogathajtó sírfeliratának jogi vonatkozásai 23
KISS Bernadett: Közrendsértő magatartások jogtörténeti hátteréről 25
NÁNÁSI László: Ügyészek a rendi Magyarországon 34
RIGÓ Kinga: Néhány gondolat Manu törvénykönyve öröklési jogi rendelkezéseiről 41
KÖNYVEKRŐL
A Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet című tanulmánykötetről – STIPTA István 45
Vásár, szőlő, bor – ahogy a jogtörténészek látják – GOSZTONYI Gergely 47
A magyar jogi kultúra európai alapjai – Gönczi Katalin könyvéről – LENKOVICS Judit 49
Zsidóság és kommunizmus – Győri Szabó Róbert könyvéről – KÉPES György 50
Szélsőjobboldali mozgalmak az 1930–1940-es években – Sombor-Schweinitzer József rendőrfőkapitány-helyettes feljegyzései – ÉLESZTŐS László 53
Jogtörténeti újdonságok a Magyar Közlönykiadónál (Szabó Béla és Beöthy Zsigmond művei) – KISS Bernadett 55
A poitiers-i egyetem jogtörténeti karának új kiadványsorozata – K. B. 57
SZEMLE
Dr. Korsósné Dr. Delacasse Krisztina PhD-disszertációjának nyilvános vitája – PERES Zsuzsanna 59
Varga Norbert PhD-értekezésének nyilvános vitája – KONCZ Ibolya Katalin 61
Beszámoló Nótári Tamás habilitációs előadásáról – GULYÁS Ábel 63
Beszámoló a XXIX. OTDK Jogi szekciójának munkájáról – K. B. 65
Szemere Bertalan, a republikánus miniszterelnök (Hermann Róbert előadásáról) – SZAKÁCS Bence 66
Van-e a büntetőjognak neme? Tudományos konferencia Oldenburgban – FREY Dóra 68
Német–magyar büntetőjog-történeti szeminárium Rothenburg ob der Tauberben – F. D. 68
HÍREK 69
E számunk szerzői 72

Magyar Tudományos Akadémia – Eötvös Loránd Tudományegyetem Jogtörténeti Kutatócsoport

A címlapon:

Tárkány Szücs Ernő

(1921. október 13. Hódmezővásárhely – 1984. július 10. Budapest):
jogász, néprajztudós, a magyarországi jogi néprajz kiemelkedő kutatója.

A kolozsvári tudományegyetemen jogot, néprajzot és szociológiát tanult. 1950-től a Belkereskedelmi, 1957-től a Nehézipari Minisztériumban, 1975-től 1983-ig az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának tudományos főmunkatársaként dolgozott. Kolozsváron jelent meg *Jogszokások Kalotaszegen* (1943) és *Mártély népi jogélete* (1944), majd Budapesten *Vásárhelyi testamentumok* (1961) című kötete. Radnay Józseffel és Kiss Lászlóval elkészítette a *Magyar bányajog* című összefoglaló munkát (1970). Legjelentősebb műve a *Magyar jogi népszokások* című monográfia (1981, új kiadása: 2003).

(A portréfotóért ezúton mondunk köszönetet Tárkány Szücs Attilának.)

Jog
történeti szemle

Nemzetközi szerkesztőbizottság:
Dr. Wilhelm Brauneder (Bécs), Dr. Izsák Lajos (a szerkesztőbizottság elnöke), Dr. Peeter Järvelaid (Tallinn), Dr. Günter Jerouschek (Jéna), Dr. Srđan Šarkić (Újvidék), Dr. Kurt Seelmann (Bázel), Dr. Erik Štenpien (Kassa)

Szerkesztőség: Dr. Máthé Gábor, Dr. Mezey Barna, Dr. Révész T. Mihály, Dr. Stipta István
Szerkesztő: Élesztős László (e-mail: elesztosl@ajk.elte.hu)

Szerkesztőség címe: 1053 Budapest, Egyetem tér 1–3. II. em. 211. Tel./Fax: 411-6518

ISSN 0237-7284

Kiadja az Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszéke, a Károli Gáspár Református Egyetem Jogtörténeti-Jogelméleti Intézete, a Széchenyi István Egyetem Jogtörténeti Tanszéke és a Miskolci Egyetem Jogtörténeti Tanszéke

Felelős kiadó: Dr. Mezey Barna

Nyomda: GB Kft. 2000 Szentendre, Pátriárka u. 7.

tízfelé és adja ki a törvényes részt a következő eljárás szerint:..." *Manu törvényei*, i. m., 164. p.; IX. 33. 152.

[20] *Brāhma* házasság: hozománnyal bíró lány házassága ugyanazon varnából származó férfival, pontosan meghatározott szertartás során.

[21] *Daiva* házasság: a családfő a leányát az áldozatot bemutató papnak adja, mintegy fizetség gyanánt.

[22] *Gāndharva* házasság: szerelmi házasság.

[23] *Prajāpatya* házasság: az előírt szertartás során, de hozomány nélkül adja oda az apa a leányát.

[24] *Āsura* házasság: a vőlegény gazdag ajándékot ad a menyasszony családjának (gyakorlatilag megveszi leendő feleségét).

[25] *Rākṣasa* házasság: rablással történő asszonyszerzés.

[26] *Paiśāca* házasság: alvó, részeg vagy elmebajos lány megrontása/elcsábítása. Voltaképpen alig nevezhető házasságnak.

[27] *Ārṣa* házasság: hozomány helyett a vőlegény tehenet vagy bikát ad ajándékba az apának, amikor ez a leányát hozzáadja.

---

[i] Jolly, Julius: i. m., 91. skk. p.
[ii] Jolly, Julius: i. m., 84. p.
[iii] Uo.
[iv] *Manu törvényei*, i. m., 167. p.; IX. 34. 179.)
[v] Uo. 152–153. p.; IX. 26.60, 62, 63.; 163. p.; IX. 32. 144.
[vi] Uo. 161. p.; IX. 31. 134.
[vii] Uo. 167. p.; IX. 35. 184.
[viii] Uo. 167. p.; IX. 34. 182. és 242. p.,182. jegyzet
[ix] Uo. 168. p.; IX. 35. 185–189.
[x] Uo. 169. p.; IX. 37. 201–203.
[xi] Uo. 171.p.; IX. 38. 214.
[xii] Uo. 170. p.; IX. 38. 206.
[xiii] Uo.: 170. p.; IX. 38. 207.
[xiv] *Kautilya's Arthaśāstra*. Transl.: dr. R. Shamasastry (Mysore Printing and Publishing House, Mysore, 184. p.)
[xv] *Manu törvényei*, i. m., 158. p.; IX. 30. 105.)
[xvi] Uo. 159. p.; IX. 30. 104.
[xvii.] Uo. 172. p.; IX. 38. 219.
[xviii] Uo. 160. p.; IX. 30. 123.
[xix] Uo. 160. p.; IX. 30. 125.
[xx] Uo. 237. p.; 125. számú jegyzet
[xxi] Uo. 160. p.; IX. 30. 122–126.
[xxii] Uo. 160. p.; IX. 30. 119.
[xxiii] Uo. 159. p.; IX. 30. 114.
[xxiv] *Szemelvények az ókori Kelet jogforrásaiból*. Szerk.: Jany János (Studia Orientalia, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba, 2003, 71. p., 221. lábjegyzet)
[xxv] *Manu törvényei*, i. m., 159. p.; IX. 30. 117.)
[xxvi] Uo. 160. p.; IX. 30. 121.
[xxvii] Uo. 161. p.; IX. 31. 131.
[xxviii] Uo. 165. p.; IX. 34. 164.
[xxix] Uo. 163–164. p.; IX. 33. 150–151.
[xxx] Uo. 164. p.; IX. 33. 152–154.
[xxxi] Uo. 169. p.; IX. 36. 194.
[xxxii.] Uo. 169. p.; IX. 36. 196.
[xxxiii] Uo. 169. p.; IX. 36. 197.
[xxxiv] Uo. 159. p.; IX. 30. 118.
[xxxv] Uo. 169. p.; IX. 36. 192–193.
[xxxvi] Uo. 171. p.; IX. 38. 217. Meg kell azonban jegyezni, hogy egyes nézetek szerint ez a rész kései betoldás. Lásd.: Jolly, Julius: i. m., 86. p.

KÖNYVEKRŐL

A Jogi néprajz–jogi kultúrtörténet című tanulmánykötet méltatása*

Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet
Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történelemtudományok köréből
Szerkesztette: Mezey Barna, Nagy Janka Teodóra
ELTE Jogi Kari Tudomány 1.
Sorozatszerkesztő: Varga István
ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2009, 488 p.
ISBN 978 963 2840 65 9

Az „onore" (méltatás, tisztelet) kifejezés régmúlt időket idéz, hallatán elavult társadalmi kényszerek jutnak eszünkbe. Ugyanez a szó azonban egy általános érték létezésére is utal. Feltételezi azt a tiszteletet, amely nem ránk, nem a bennünket körülvevőre irányul, hanem a bennünket időben is túlhaladónak szól. A kötet, amelyet méltatok, tartós értéket képvisel, többet, mint a 34 benne lévő tanulmány külön-külön. Megjelenése egy remélhetően újjáéledő kutatási terület, a *jogi néprajz* kiemelten fontos eseménye.

A jogtörténeti szakma nevében üdvözlöm a könyvet, amely szigorúan vett könyvészeti értelemben is az. A műnek van formátuma, hivatalos arculata, ISBN száma, nyelvi lektora, esélye arra, hogy számon tartott, referált legyen. Üdvözlöm a kiadót, a sorozatszerkesztőt, a szerkesztőtársakat. A tanulmánykötet alapvetően új ismereteket kínál, kevés benne a másodközlés, a résztanulmányok döntő többsége követi a címben jelzett tematikát. Az a néhány opus, amely távolabb áll a jogi néprajz és jogi kultúrtörténet témaköreitől, szintén fontos részleteket közlő, hasznos olvasmány. Megállapítható, hogy a szerzők többsége kitekintett a nemzetközi irodalomra, a tanulmányok írói tudományos megállapításaikat terepmunkára, gyűjtésre, levéltári forrásokra és adekvát nemzetközi párhuzamokra építették. Az ELTE Eötvös Kiadó terméke tehát nem pusztán egymás mellé rakott előadásszövegeket tartalmazó konferencia-kiadvány, hanem jól rendszerezett, átszerkesztett, tudományközi párbeszédre alkalmassá tett textus. A mű az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara *ELTE Jogi Kari Tudomány* című sorozatának induló kötete, amelynek szerzői között helyet kaptak a társkarok képviselői is. Ez önmagában is szép gesztus, méltatásra érdemes, követendő szokás. Különleges tapintatra vall, hogy a kötetet elsőként a XXIX. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Állam- és Jogtudományi szekciójának diák-előadói vehették kézbe és kapták ajándékba.

* * *

A könyv bevezető tanulmányában olvasható, hogy a jogi néprajz iránti igény a közelmúltban ébredt fel. Az egyik tanulmány megállapítása szerint „Tárkány Szűcs Ernő: *Magyar jogi népszokások* című könyvének megjelenése után sokáig nem hallhattunk újabb kutatásokról a hazai jogi etnográfia terén." Ez valószínűleg másképpen van: a jogtörténet-tudomány addig is, és azt követően is kapcsolatot tartott a néprajztudománnyal. A kontinuitás a jelen tanulmányok hivatkozásaiból is kiderül, de vannak az etnográfia töretlen továbbélésének bibliográfiai bizonyítékai is. Igaz, a jogi néprajz szolgálatát, a hagyományos anyaggyűjtést, a sajátos módszertan alkalmazását a jogtörténészek közül egyedül Nagy Janka Teodóra vállalta élethivatásszerűen, és egyedül teljesítette azt a néprajztudomány számára is szakmailag hiteles színvonalon. Köszönet érte.

A tanulmánykötet értékes gondolatokat kínál a jogtörténet-tudomány számára. A legfontosabb tanulsággal talán az ún. konzervatív felfogást követőknek szolgál, akik a jogtörténet feladatát ma is a tudományos törvénymagyarázatban, az intézmények jogi szabályozottságának elemzésében és a modellkövetés vizsgálatában látják. A könyv társadalomtörténeti kitekintésű tanulmányai önmagukban is igazolják, hogy a jogi norma érvényesülését csak a társtudományok segítségével tárhatjuk fel. A kötet figyelmeztet arra is, hogy fontos végiggondolni terminológiánkat. Igazolva láthatjuk, hogy nemcsak a mai fogalomrendszerben, hanem a korabeli valóságban is különbség volt a szokás, a szokásjog és jogszokás között. Tűri a vitát, hogy a jogszokás érvényessége csak a rendi korszakig nyúlt-e, de a fogalom lényegét illetően elfogadható az alapozó tanulmány megállapítása. A kötet üzeni, hogy nem csupán törvényi szabályok, hanem sokáig a bírói gyakorlat szabta meg az érvényesülő normák tartalmát. Az egyes jogág-történeti értekezések önmagukban is tanulságosak. *Domokos Mariann* szerzői jogi tanulmánya világossá teszi, hogy az „elmeművek jogának" kutatásához komoly textológiai ismeretek szükségesek. *Nagy Janka Teodóra, Szabó Béla* modellalkotási kísérlete és *Bató Szilvia* figyelemre méltó, történelmi kriminológiai tárgyfoglalása megkerülhetetlen lesz a szűkebb szakmán belül. *Homoki Nagy Mária* elemző tanulmánya felveti a jogi mentalitástörténet igényét. Őt általában forráskutatóként tiszteljük, akinek mikrotörténeti kutatása nyomán most is igazolódott, hogy a 18–19. századi paraszti jog, és az ezt megítélő bíróság differenciált jogi fogalmakkal operált. *Nótári Tamás* és *Babják Ildikó* tanulmányai bizonyítják, hogy a római és a germán jog hatása nem hagyható figyelmen kívül a 18–19. századi magyar művelődéstörténet folyamatainak vizsgálatakor.

Tudomásul kell venni, hogy a jogi néprajz műveléséhez empirikus vizsgálatok szükségesek. Olyanok, amelyeket *Loss Sándor* Miskolcon folytatott, s amely nagy hallgatói kört megmozgató vállalkozás volt. Köszönet *Frey Dórá*nak, hogy ébren tartja e törekvést és folytatja ezt a munkát. *Bánkiné Molnár Erzsébet* és *Petercsák Tivadar* tanulmánya bizonyítja, hogy a levéltári források is éltetik a jogi néprajzot. A népi szokásjog levéltári kutathatóságát igazolja *Virág Gábor* tanulmánya is. Érdekes, hogy a szerző az okiratok stílusát is elemzi; ennek, a jogi stílustörténet hazai megalapítója, *Kajtár István* bizonyára különös fontosságot tulajdonít. *Égető Melinda* szőlővessző-szimbólumról szóló tanulmánya a jogtörténet figyelmét eddig elkerülő kérdést érintett.

A kötet jogelméleti karakterű értekezései is rendkívül tanulságosak. *Varga Csaba* joggal kifogásolja a jogtörténet elméletszegény jellegét, és azt is, hogy az elvont jogi gondolkodás gyakran nélkülözi a hazai tudományos eredményeket. *Szilágyi István* jogi antropológiai fejtegetései tudományismereti jelentőségűek. Az alkotmányjogi etnográfia (*Fleck Zoltán* által pártolt) gondolata, *Selmeczi Kovács Attila* Országcímerről szóló tanulmánya az államtudomány kompetenciáját veti fel a néprajzi közelítés terén. *Föglein Gizella* egyenesen a nemzetközi jogot emeli ebbe a körbe, egyben a regionalizmus fontos nézőpontját kínálja. Jó olvasni *Domokos Andrea*, tételes joggal foglalkozó munkatársunk véleményét, aki szerint történetiség nélkül semmilyen jogintézmény nem érthető meg.

A néprajzi, társadalomtörténeti tárgyú tanulmányok is számos tanulsággal szolgálnak a jogtörténet művelőinek. Mindenekelőtt eszünkbe juttatják: a legjobbnak tartott jogtörténészek közül többen nem is voltak jogászok; Tagányi Károly, Bruckner Győző, Eckhart Ferenc egyaránt tudós bölcsészként termékenyítették meg tudományágunkat. A könyv igazolja, amit *Szabó Béla* kiváló tanulmánya is tükröz, hogy hazánkban is volt néprajzi módszerrel kutató jogtörténet, amelynek dogmatikai alapjait a miskolci *Bruckner Győző* teremtette meg. Baranyai Decsi *Paczolay Gyula* által bemutatott szólásgyűjteménye önálló jogtörténeti értékkel bír, egyben rámutat, hogy milyen forráskörben kell keresnünk a honi jogi közmondásokat.

Lanczendorfer Zsuzsanna azt a kérdést válaszolta meg, hogy a jogtörténeti források, dokumentumok miként segíthetik a népballada-kutatást. *Horváth József* a bibliográfiai szempont fontosságára hívja fel a figyelmet, hiszen a tudományos munka szükségképpen az előzmények számbavételével kezdődik. *Kocsis Gyula* a nők öröklése kapcsán a jogtörténészek számára is megszívlelendő jogforrástani kérdéseket feszeget. *Veres Gábor* a helytörténeti kutatás Heves megyei helyzetét tárja fel. Utal arra, hogy Csizmadia Andor 1979-ben publikálta *Ivád jogélete* című művét, mintegy igazolva, hogy jelentek meg a közelmúltban is fontos tanulmányok a jogszokáskutatás területén. Meg kell hallgatnunk *Bognár Szabina* Tagányi-tanulmányában közzétett figyelmeztetését a hagyaték leporolásának szükségességéről, amely hasznos jogtörténeti OTKA program lehetne. *Katona Viktória* egy tudós régész,

Papp László tudományos életművére hívja fel a figyelmet. *Balázs Kovács Sándor* és *Barna Gábor* a vallás szerepének jogi vonatkozásait tárgyalja, *Kriston Vizi József* a szabálykövetés, a népi játékok témakörét elemzi. *Szőcsné Gazda Enikő* a székelyföldi hozomány példáján igazolja, hogy nem csupán a szokás válhat törvénnyé, hanem (egy idő után) a törvények egy része is a szokásrend részévé szervesülhet. Alapos statisztikai elemzéssel gazdagítja tudásunkat *Kolumbán Zsuzsa*, aki a válások társadalmi és jogi hátteréről írt (jogtörténészek számára megkerülhetetlen) tanulmányt. *Varga István* törvénytelen születésről írt műve szintén levéltári forrásokra épül, és hasznos adalékokkal szolgál a népi szokásjogon kívüli vizsgálódásokhoz. A tanulmány igazolja, hogy a modern kori bírósági ítéletek indokolásai fontos társadalomtörténeti források.

* * *

Nagy Janka Teodóra kötetbeli megállapítása tény: a jogi néprajz ma sem vált önálló tudományággá. Pedig ez volt Tárkány Szűcs Ernő tudományos álma, testamentuma. Mit tehetünk konkrétan Tárkány Szűcs Ernő szellemében? Találkozzunk gyakrabban, rendezzünk rendszeresen közös tudományos konferenciát. Építsük be jogászi gondolkodásunkba a társadalomtörténeti szempontot, és közvetítsük ezt hallgatóinknak. Az alap- és mesterképzés terén a jogtörténeti tárgyak tematikáiba felvehetünk jogi néprajzi tárgyköröket. Ezeken a képzési szinteken bátrabban hirdethetünk etnográfiai vonatkozású szabadon választott tárgyakat. Az etnográfiai ismeretköröket nem csupán a hagyományos jogászképzésben, hanem az egyre erősödő igazgatási képzési körben is oktathatjuk. Adhatunk ki néprajzhoz kötődő évfolyam-dolgozati, szakdolgozati témákat, előnyben részesítve azon hallgatókat, akik „terepmunkát" végeznek. A doktori képzésben szintén ajánlhatunk jogi néprajzi témaköröket, és tudományos fokozathoz segíthetjük az érdeklődő kutatókat. A tananyagon nem kell gondolkodni: a kötet kiváló tansegédletként is szolgál.

Stipta István

Jegyzetek

* Elhangzott a kötet 2009. április 24-ei, a Néprajzi Múzeumban – az MTA I. Osztályának Néprajzi Bizottsága, az MTA IX. Osztályának Jogtörténeti Albizottsága, az MTA–ELTE Jogtörténeti Kutatócsoportja, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, a Pécsi Tudományegyetem Holub József Joghistóriai és Jogi Kultúrtörténeti Műhelye és Illyés Gyula Főiskolai Kara, a Magyar Néprajzi Társaság, a Magyar Jogász Egylet Jogtörténeti Szakosztálya és a Tárkány Szücs Ernő Alapítvány által – rendezett bemutatóján. (A szerk.)

Vásár, szőlő, bor – ahogy a jogtörténészek látják

Vásárok Világa III. Szekszárd, 2007. szeptember 15.
Szerkesztette: Nagy Janka Teodóra, Szabó Géza
Honismereti Egyesületi Kiskönyvtár 4.
Sorozatszerkesztő: Nagy Janka Teodóra
Szekszárd, 2008, 160 p.
ISBN 978-963-88051-0-2
ISSN 1785-1718

Vannak könyvek, amelyeket jó kézbe venni. Ilyen könyv a Honismereti Egyesületi Kiskönyvtár 4. kötete is, amely a III. Vásárok Világa Konferencián elhangzott előadások szerkesztett, kibővített változatait tartalmazza. A könyv lapjain – köszönhetően az előadók kiváló stílusának – szinte megelevenednek az elhangzott előadások szereplői.

A szüret Szekszárd és környéke egyik legnagyobb ünnepe. A programsorozat már az 1970-es években létezett, és azóta is minden esztendőben megrendezik. A rendezvény napjai alatt a városban és környékén megtartott programok ötvözik magukban a Sárköz és a szekszárdi történelmi borvidék szürettel összefüggő néphagyományait, a gasztronómia, a borászat és a kulturált borfogyasztás szokásait. Emellett megjelennek a rendezvényen a várost körülölelő kistérségek is saját kultúrájukkal, táncaikkal, ételeikkel. Ennek a kulturális és gasztronómiai forgatagnak egyik fontos része és kiegészítője immár harmadik éve a Vásárok Világa Konferencia, amelyen minden évben egy-egy téma köré csoportosítva, az ország egész területéről hívnak meg szakértőket, hogy előadásaikkal tovább színesítsék a programot.

A III. Vásárok Világa Konferenciára a szervezők neves jogtörténészeket kértek fel, hogy a vásárokról, a szőlőről és a borról beszéljenek.

Az előadások sorát Dr. Béli Gábor PhD, egyetemi docens, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának oktatója nyitja, aki a középkori vásárjog kialakulását idézi fel. Béli Gábor bevezeti az olvasót a vásárok tartásának időpontjaiba – hiszen a közhiedelemmel ellentétben vásárt egyes privilégiumok alapján a hét majdnem minden napján lehetett tartani (kivéve általában a vasárnapot, amely I., Szent László király korában már büntetést is vont maga után).